

EUSKARA BATUARI IPARRALDETIK BEHATUZ

BEÑAT OIHARTZABAL

Euskara batuak iparraldean zer bide segitu duen hogeita bost urte honetan, horra zenbait orrialdetan erabiltzeko eman didaten gaia. Ihardesten hasi baino lehen zenbait puntu irakurlearen gogora ekar ditzadan, oso ezagunak izanagatik, hobe baita hastetik gogoan izan ditzagun.

Lehenbizikorik, oroitarazi behar da, Lapurdin eta Nafarroa Beherean mintzaira idatziaren berezitasuna (ahozkoaren eretzean) aspaldidanik onartua eta erabilpenetan sustraitua dela. Are gehiago, probintzia horietan mendeetan zehar landuak izan diren literatura euskarek euskalkien gagnetikako idazketa baten kontzeptua beren baitan zekarten. Gisa batez, beraz, tradizio horri buruz, gaurko euskara batua jarraikian bezala

heldu dela erran daiteke. Aitzitik, hango literatura euskalkia aspaldikoa izanagatik, zubereraren kasua doi bat desberdina da, sortzetik beretik euskalki zehatz bati loturik egona baita. Urrunago mintzatuko gara hartaz.

Bigarrenekorik, euskara batuaren moldakuntza Euskaltzaindiak finkatu gomendioen arabera eta literatura tradizioa osoa kontuan harturik egina izan baita, iparraldekoek lan horretan parte hartzen zutelako irudipena izan dute hastetik, eta halaber, ondorioz, euskara batu hori haiena ere zela pentsatu.

Hirugarrenekorik, iparraldeko euskararen gizarte egoera oso gaiztoa da, eta geroan ere, oraino ilunago izanen dela segur da. Euskaltzaleek badakite, beraz, euskaldun guztiak gogoan hartuz, euskaldunetan hamarretarik zortzi edo bederatziki hegoaldean direlarik, jokatu behar dela euskarari dagozkion gauzetan. Euskara batua, berez, *euskara espainola* delako ideia zabaldua izan bada ere, gaitzerrate horrek ez du errorik egin euskaltzaleen artean, euskararen alde ez zirenek, edo euskara batuaren printzipioa bera gaitzesten zutenek, erabili baitute beti.

Laugarrenekorik, eztabaida teknikoak neurri handi batean auzi ideologiazkoetarik eta borroka politikoetarik kanpo egon dira hastetik;¹ hots, euskaltzaleen, eta bereziki jakintsuen gain utzia izan da arazo hori, kanpotikako beste interferentziarik gabe. Gisa horretako entseiuak izan dira (irakaskuntza zelarik estakurua), baina arras guti, eta bultzatzaile agertzen zen talde politikoak ez zuelarik euskararen adiskidearen fama.

Gorago erranen ondorioa garbi da: euskara batuaren printzipioa onartua izan da iparraldean, eta, orain artino bederen, helburu horretan Euskaltzaindiak eskaini bidea ere, formazko puntuetan mugatzen baitzen, oro har, onetsia izan da. Zenbatetaraino obratzen den, eta nola, beste kontu bat da, ez baitzpada horretako borondate gaiztoa badelakotz, baina, alde-rantziz, urraska aitzinatuz, eta nori nola mintzo zaion kontuan hartuz, batuaren erroak ongi eta barnaki finkatu nahi direlakotz.

Auzi gehienik sortu izan duen kontua hastapenean gertatu zen eta —inor ez da harrituko horretaz— ortografiari zegokion. Ez zen aspirazioa izan aharra kausa iparraldean. Alabaina, aski errazki onartu zen kendu behar izan ziren herskari aspi-

ratuen (ph, th, kh), eta kontsonante soinukarien (r-, n-, l-) ondoko igurzkarri aspiratuaren (h) galtzea (nahiz azken kasu honetan bazter arazo batzuk ere gelditu diren, guti aipatzen badira ere, hor daudenak). Ordean, «x» letra poxelu izan zuten zenbaitek, inondik ez baitzezaketen onets «ch»en ordez hura erabil zedin. Geroztik, ez da beste kalapitarik sortu, eta ergatibo-datibodun aditz laguntzailearentzat gipuzkerazko erroa (-i-) euskara batuarentzat hobetsi izan zenean ere, ez zuen horrek eztabaida berezirik piztu.

Horiek horrela erran ote daiteke gauzak hoberenean daudela, eta buruhausterik ez dela euskara batuaren inguruan? Ez arras.

Lehenik, ezin ahantz dezakegu, partez bederen, arazorik eza gizartearen indiferentziaren edo orobatasunaren seinalea ere badela. Alde horretarik, kalapitarik ez izatea ez da baitezpada marka ona. Are gehiago, norbaitek pentsa dezake, bi puntu horiek elkarri lotuz, euskara batua jendeen euskara mintzatutik, edo ezagutzen zuten tradizio idatzitik, hastandu arau, euskararen alderako jokabide ezkorrak indartu direla. Ikusmolde horren arabera delako indiferentzia eta hoztasun hura, partez bederen, euskararen bateratzearen ondorioa litzateke. Ordean, ez dut uste gauzak horrela diren. Ezin eman daitezke euskarari buruzko jarrera ezkorrak euskara batuaren bizkar. Hura gabe berdin gertatuko ziren jokamolde horiek, eta bateragintza hasi baino askoz lehenagokoak direla badakigu. Bateratzea beharrezkoa badu euskarak sendotzeko, denek dakigu ez dela aski euskaldun anitzen hizkuntza jokabide ezkorren funski aldarazteko. Ez da zer eska gari zuharrari, dio atsotitzak.

Horiek horrela, lehen aipatu printzipiozko onespenez landa, hurbilagoetik ikusi behar dugu orain, alde batetik euskara batua nola agertzen zaigun gaur egun iparraldean, eta zer ondorio eta irakaspen atera dezakegun azken urte hauetako esperientziaren ondotik.

Lehen erran dugun bezala, Lapurdiko eta Nafarroa Behereko tradizioak hizkuntza idatziaren berezitasuna aspaldi onartu du. Haatik, ez da dudarik iparraldean, hemeretzigarren mendearen bigarren partean, literatura euskaraz sortu zen kontzepzioa aski markatua zela, eta jende xumeengana itzuli nahia

azkarki sendi zela, kazetaritza, lehenago elizako liburuak bezala, euskarazko idazkigintzaren ardatz bilakatu ondoan bereziki. Ondorioz, bide klasikotik urrundurik, beste eredu bat sortu zen, lapurtar baxenabarrerarena, osoki biribildua izan zena mende honen lehen partean. Lafittek bere gramatikari (1944) arautu zuen eredu horren ezaugarri nagusietan euskara mintzatuaren eragina (laborarien munduari zetxekion herritartasuna, bizitasuna, adierazpide bereziak eta metaforikoak, euskarismoak, etab.) eta baxenabarreraren tokia baitziren, aldaketa aski handia eta gogorra gertatu da euskara batu berria sartu behar izan delarik. Alabaina, euskara batuaren aldeko jokabidearen oinarriak —euskara klasikoak batetik, eta modernotasun hiritarra bestetik— arras bestelakoak izan dira.

Gisa horretan, azken hogeitun urteotan euskarazko literaturak izan duen gorakada handian, iparraldekoen tokia aski murrizta izan baita, baztertuta bezala gertatu da delako literatura edo, zabalkiago erranez, hizkuntza eredu hori, erreferentziazko jokabideetarik.

On da, beraz, ikus dezagun lehenik, laburzki, idazketa bate-
ragintza nola joan den, eta ondotik, idazketa eredu-
tik bereiziz, hizkuntza ereduaren arazoa aipatuko dugu.

IDAZKETA EREDUA

Euskaltzaindiak finkatu duen gomendio multzoak, egungo egunean, transkripzioa, ortografia eta morfologiaren parte bat (aditz jokadura eta izen sintagmaren jokadura) kontuan hartzen ditu. Hori da Euskaltzaindiaren euskara batua. Idazketa eredu bat, hots. Besterik ez. Eta ez da guti.

Ortografia eta transkripzioaren aldetik, «x» letraren gaineko kalapitaren ondotik, erabatekoa izan da euskara batuaren onspena. Aski da azken urte hauetako edozein testuren hartzea, gauza horretaz jabetzeko. Baxenabarreraz idatzi testuetan ere ageri da hori. Jean Hiriart-Urrutyren lanetan, edo J.B. Etcheberryren ixtorioetan, adibidez, transkripzio sistema batua segitzen da. (Arazoak, gero ikusiko dugunaz, zubererazko testuetan agertzen dira, haatik).

Morfologiarentzat ezin erran dezakegu arras gauza bera. Sail horretan emekiago jokatu da, eta gaur egun morfologian agertzen dira oroz gainetik lapurtar baxenabarrerari dagozkion berezitasunak. Horiek horrela, puntu horretan ere gero eta nabariago egiten da euskara batuaren eragina, hala nola ageri baita *Herria* astekarian, pixkanaka-pixkanaka sartarazten baititu honek bere orrietan euskara batuako moldeak. Joera nagusiari behatuz, badirudi, gipuzkeraren kasuan bezala, morfologia batu berria —dakigun bezala, partez lapurtera klasikoari ere darraiona— aurrekoaren tokian jartzen dela, eta gaur egun, has tapenean izanik ere, erdiko egoera batean-edo gaudela mudantza horretan. Gisa batez aldakuntza horiek urrats neurtuz gertatzea, idazketa ereduan obratzen ari den ordezkatzeko prozesuaren ondorioa dela pentsa daiteke. Ezen, iparraldean euskaltzaleek eskutan dituzten ahal eta baliabide urriekin bereziki, ez da modu horretako aldaketa bat egun batetik bestera bururatzetik.

IDAZKETA EREDUA ETA HIZKUNTZA EREDUA

Uste dut idazketaren aldetik gertatu den baterakuntza horren mugen agerian ematea izan dela iragan urte hauetako esperientziaren irakaspenetarik bat.

Anitz irakurlerentzat, eta zenbait idazlerentzat ere, gero eta argiago gelditu da, ez dela aski euskara batuaren gomendioei jarraikiz idaztea, testu bat euskaldun guztientzat irakurterraza edo berehalakoan irakurgarri gerta dadin. Bitxikeria edo xokokeria gabeko hiztegia baliatuz ere franko zail gertatzen dira askotan testuak beste tradizio batean ohituak diren begientzat. Estilistika eta adierazmoldeak desberdinak izaki han eta hor, halako arrotz bat hartzen dute anitzentzat beste hizkuntza eredu batean ondu idazkiak, idazketa batua erabilirik ere.

Ondorioz, gramatikan edo morfologian baino estilistikan funtsatuago baita lapurtar baxenabarreraren hizkuntza ereduaren nortasuna, ezin erran daiteke idazketa batasunak egiazki aldarazi duenik tradizio horretako idazleen egoera. Ezen ez da dudarik euskara batuan emanik ere berdin zail

gertatzen zaizkiela hegoaldeko irakurleei J. Etchepare medikuaren edo E. Salaberryren testuak.

Horrek parada ematen digu euskara batuaren inguruan agertu den iluntasun batez mintzatzeko. Dakigun bezala, literatura euskaraz bereziki kontu edukiz bideratua izan da baterakuntza. Ordean, ez da beti argi zeri erraten zaion literatura holakoetan. Zenbaitetan, legezko edukiera du hitzak, nolabait errateko, eta idazki guztiak kontuan hartzen ditu, katexima liburuak, iragarpen legezkoak eta sukaldaritza bildumak barne; beste batzuetan, berriz, estetikari dagokio eta, beraz, sorkuntzari, gisa horretan olerkigintzaren, antzerkigintzaren, nobela eta entseiu liburuen arloetara mugatzen delarik (itzulpena baztertu gabe, haatik, eta badakigu itzulpengintzak izigarriko pisua izan duela, eta baduela, euskarazko hizkuntza ereduaren finkapenean).

Bistan den gauza da, bi ikuspuntu horietan hizkuntzari eskatzen zaizkion baliabideak ez direla arras berdinak, eta partez, elkarren aurkako ere badirela. Batak arautegi hertsia, homogenotasuna, kolorerik eta usainik eza behar du, argitasuna eta zehaztasuna beharrezkoak dituelarik; besteak, berriz, aniztasuna, malgutasuna, arauen mugetan ibiltzea, eta espresibitatea eskatzen du oroz gainetik. Argitasuna eta zehaztasuna bezain beharrezkoak ditu, kasik, anbiguitatea eta lausotasuna. Honek, izerdiz bustirikako mintzaira beroa bere berea du, barruki edo zoko usaina izanagatik; besteak, berriz, baztertu beharra du. Mintzaira hotzari dagokionaz, bateratzea aski urrun joan da, eta hein batean euskarak kausitu ere duela erran daiteke,² hala nola ikusten ahal baita orain egiten hasiak diren entziklopediak irakurtzean. Guridi edo Einstein non eta noiz sortu ziren, eta hidatsa indioak, holografia edo eozenoa zer diren jakin nahi bada, haietan so eginez gutieneko informazioa molde argi eta laño batez berehala hartzen da, euskara horren gardentasun eta zehaztasun doi bat idorra oztopo izateko orde lagungarri delarik.

Baina, hori ote da, sorkuntzan, nobelagintzan adibidez, euskarak behar duena? Eiki, gerta daiteke horretarako ere egoki izatea, baina nekez sorkuntzako literaturak behar dituen ereduak horretara muga daitezke. Hizkuntza ereduak deit ditzakegu, plurala erabilirik, azken hauek. Idazketa ereduak ez

bezala, nekez arau zehatzik onartzen dute, eta askoz ere lotuago dira idazleen hautuei, bai eta erregistro edo hizkuntza mailei ere. Haien artean pluraltasuna beharrezkoa da, eta kalte egingarri baizik ez litzateke, haiek bateratu beharrez aritzea.

Bada hemen arazo bat, euskara batuaren inguruan den argitasun ezaren seinale dena. Maiz, eta zenbaitetan idazleek berek, eta kritikariek ere, azken urte hauetan moldatua izan den hizkuntza eredu aski markatu batekin identifikatzen dute euskara batua. Ez da hemen tokia parte on batean itzulpenen bidez eratua izan den hizkuntza eredu horren ezaugarrien emateko (jakitekotz, *Jakinen* irakurleek badakite horren berri). Halaber, ez nuke nahi inork uste izan dezan gaitzesten dudala ezertan eredu hori. Hari esker zenbait urtez aitzinamendu ezin ukatuzkoak egin baititu euskal idazkigintzak. Ez da hori kontua.

Haatik, irriskua bada berez arras mugatua den euskara batua (ortografia, morfologia) ager dadin den baino zedarriztatuago, mugatuago, eta azken urteotan idazle gehienik eskaini duen gipuzkerari josiago. Erranik eta errepikaturik ere hizkuntza eredu bati edo besteari jarraikiz idatz daitekeela euskara batuan, anitzek duten irudipena bestelakoa da, literatur edo hizkuntza eredu eta idazketa eredu elkarretarik ez baitituzte bereizten. Bada hor arazo bat, argitaletxeek menturaz kontuan hartu behar luketena, ez dadin euskara batuaren bizkar egotz, iturburua beste nonbait duten zenbait gaitziduraren eta etsimenduren hobena.

Iparraldean ere nabari da halako uzkur bat, iduri baitu sorkuntzako literaturan euskara batuan idazteko orain indarrean den hizkuntza eredu berriaren arabera ari izan behar dela. Zenbaitek —gutik, egia erran, ez, ordean, nornahik— horren aurrean nahiago dute euskara batutik urrun egon, beldurrez-eta, beharbada, gogokoen duten hizkuntza ereduari uko egin behar lioketela bestela. Uste dut aski adierazgarria den alde horretarik, azken urte hauetan sorkuntza sailean sariztatuak izan diren iparraldeko nobela bakarrak euskara batuan idatziak ez izatea. Adibidez, ohargarri da Jean Irigarayren *Amazonen deia* (Azkue saria 1991n) baxenabarrerazko morfologian idatzia dela, bai eta halaber Eñaut Etxamendiren *Gilente giko Gilen* ere (Irun Hiriaren saria eleberrietan 1987an).

LITERATURA EUSKALKIEN EGOERA

Iparraldea ez dagokio euskalki baten eremuari, eta beraz, ezin erabil daiteke iparralde deitura euskalki baten izendatzeko. Idazketa ereduak direnaz bezainbatean,³ gutienetik bi euskalki bereiztekoak dira gaur egun: lapurtar baxenabarre r a alde batetik eta zuberera bestetik; (lapurtera berriak ez du literatura euskalkirik sortu, zenbait testu, guti-guti eta maila apalekoak, aurki badaitezke ere).

Lehenaren kasuan bereziki kontuan hartzeko da aurreko lehen errotan egin dugun bereizketa (idazketa eredia vs hizkuntza eredia). Idazketa bateragintza zuzenean sartu da iparraldean aspaldi honetan nagusi zen, eta Lafittek lapurtar baxenabarrera deitu zuen tradizio honetan, ezen, gorago aditzera eman dugun bezala, badirudi, idazketa bera denaz bezainbatean, hastapean izanik ere, ordezkatzeko prozesu baten aurrean gaudela. Ordean, hizkuntza eredia (hiztegiak kanpo, joskera, eta oroz gainera adierazmoldeak: estiloa eta mintzaira oroa hitz batez) hor da oraino, eta eredu horrek dituen aberastasun eta baliabideengatik, geroan ere tokia izanen duela esperantza izaten ahal da. Iparraldeko idazleen erantzukizuna da, euskara horri segida eta iraunbidearen ematea, horretarako gaurko euskara batuaren idazketa erabiliz ere beharrez.

Zubereraren kasua bestelakoa da arras, zeren lehenbizikotik, literatura euskalki hori ez baita sekula euskalkien gaineratikako bateragintza asmo bati lotua egon, eta bigarrenetik, haren ezaugarriak ezertan baino gehiago fonetikari eta morfologiarik darraizkion elementuen idazketan finkatuak baitira. Hemen anitzez gogorrago da, beraz, idazketa batuaren eta euskalkiaren arteko ezadostasuna. Hitz batean errateko: zubererazko testu bat euskara batuaren idazketaren arabera izkiriatur gero, hiztegiak kanpo ez da deusetan ageri zuberera. Parte on batean, beraz, ortografiari eta morfologiazko ezaugarri zenbaiten idazketari lotua da literatura euskalki horren izaera.

Azken urte hauetan durduza batek hartu ditu zuberotar idazleak nola idatzi behar duten, eta zenbatetaraino jarraiki behar zaizkion euskara batuaren idazketari. Ondorioz, gaur

hiruzpalau idazketa mota baliatuak dira Zuberoan: ortografia zaharra («ch», eta «ou» grafemak erabiltzen dituen) desager-tzera bezala dagoena baina oraino batzuetan kausitzen dena; ortografia zahar egokitua, egun arruntena eta zabalduena; ortografia erdi-berriztatzailea (Davantena), euskara batuaren zenbait elementu zubererari sartarazten duena; eta ortografia berriztatzailea, euskara batuari hurbilenetik jarraitzen zaiona, eta irakaskuntzan eta kazetaritzan bereziki orain baliatzen dena.

Nahaste handia beraz, eta gauza horietaz guti mintzatzen baita Zuberetik kanpo, zilegi izan bekit, nihaur zuberotar ez izan-ik ere, paradaz balia, zerbait erratea horretaz.

Aspaldi du literatura euskalkien artean erdikoek nolabait bateragintzako oinarri izateko joera dutela. Euskalkien gaine-tikako batasun helbururik ez duten beste literatura euskalkiak, haatik, ez dira egoera berean euskara batuaren aurrean. Hola-koentzat ere, naski, idazketa eta morfologia mailan zenbait egokipenen egiteko aholkua eman daiteke, nolabait ere gutie-neko oinarri bat izan dezaten euskalki guztiek, baina hortik ai-tzina ez da zeren sar, ene aburuz, euskalki horien tradizioa gehiegi eta behar gabe zaurt dezakeen aldakuntzarik.

Geldi gaitezen, beraz, zubereraren kasuaren gainean. Zube-roan idazketa zahar egokitua onartuz geroztik, erran nahi baitu lapurtar baxenabarrearen transkripzio sistema idaz-keta zaharrari aplikatuz geroztik, gauzak aski ongi finkatuak z i r e n ortografian eta morfologian (salbu zenbait puntutan, hala nola aditz formetan). Euskara batuaren zubererari egokitze-rakoan, ordean, desoreka sortu da, gaurko egoera nahasia ekarriz. Alabaina, ortografiatzeko aldakuntzak, morfologiara ere ekarri nahi izan dira, eta gauza horietan tradizioak duen pisua eta garrantzia gutietsi delakotz zein bere aldetik ari izana da bide berri urratzen. Gaur egun, pastoralak nork idazten duen, Aguer-garayk, Davantek edo Casenavek, eta hiru idazketa ager dai-tezke «etxean sartua» izkiriatzeko orduan (*etxian sartia / etxean sartia / etxean sartia*). Egoera hori, nola duda horretaz, ez da batere sanoa.

Komeni da, beraz, lehen baino lehen zuberotar idazleek eta Euskaltzaindiak, arazo hori eskuetan har dezaten eta aterabide

bateratu bat eman diezaioten, deus ez baita hain kalte egingarri idazketa kontuetan nola baita jokabide aniztasunari darraion segurtamenik eza.⁴ Zubereraren gizarte egoera eta hiztun kopurua diren bezalakoak direlarik, oso zuhurki eta zorrozki jokatu behar dela ez da dudarik, euskalki horren ezaugarri nabarmentenak (berriz ere derragun, fonologiari eta morfologiari dagozkionak, eta, beraz, idazketa sisteman eragin zuzena dutenak), inork uste baino lasterrago itsuski zaurturik gelditu daitezela nahi ez badugu.⁵

Funtsean, ez da gaizki euskara batuari buruz egin den artikulu hau euskalkiak aipatuz burura dadin. Duela mende laurden bat euskara batuaren moldaketa zen arazo nagusia. Egun, bidean da, eta badabil. Ez da engoitik gibelera joaterik. Literatur euskalkien egoera, ordean, ez da hain argia, eta, ene aburuz, komeni litzateke haietaz berriz gogoeta zenbaiten eginen has bagintez, osoki aldatu baita Arantzazuko biltzarraren garaian zegoen egoera. Are gehiago bazter euskalkien kasuan. Lerro hauen ondorioa, preseski, iparraldean berean, zubereraren eta lapurtar baxenabarrearen egoerak aski desberdinak direla azpimarratzea izan da. Lapurtar baxenabarrerak, oro har, eta horretarako denbora hartuz ere, besoak zabal ireki dizkio idazketa batuari. Gauzak gordinki adieraziz, haren kasuan, eremu mugatua zuen idazkera batu batek helmen zabalagoko beste bati tokia utzi diola, edo uzten hasia zaiola, erran dezakegu. Hargatik bere baitan hizkuntza eredu gisa dauzkan balio handiak (beste literatura tradizioetan hartan bezala nekez aurki daitezkeenak) beretzat atxiki ditu. Ez du oraino jakin haien besteekin partikatzen, eta aberastasun horietaz haien kutsatzen. Edo arras guti.

Zuberera, berriz, bidegurutzean da. Idazketa batua aldebat bere egin behar dutenetz dudan daude zuberotarrak, horrela jokatzuz beren euskalkiaren ezaugarriak urtuko ez ote diren beldur baitira. Ez zait iruditzen niri, lapurtar baxenabarreraren jokabideari baitezpada jarraiki behar zaizkiola zuberotarrak. Alabaina, lapurtar baxenabarrera, lapurtera klasi-koa bezala, euskalki desberdinen gaintetikako bateragintza asmo bati josia da historikoki (oraingo euskara batuak baino eremu hertsia goa estalirik ere), eta, haren kasuan, arrazoi-

nezkoa da pentsatzea, denborarekin, idazketa batu berriari gero eta hurbilagoz joanen dela, eta, ondorioz, pixkanaka utziko dituela idazketa eredu batu gisa morfologia mailan zituen berezitasunak ere. Horrelako xedea lukeen jokabidea egiazki beren euskalkiarentzat onartu nahiko dutea zuberotarrek?

1. Garai berriko bateragintzaz ari gara hemen soilik. Ez mendearen hastapenekoaz.
2. Hala ere, mintzaira hotza dela-eta, lege eta zuzenbide mintzaira oraino aski gibelatua dugula iduritzen zait niri.
3. Hizkuntza ereduari buruz, aitzitik, aski batasun handia da iparraldeko euskalkien artean. Bate-tik bestera iragaitea idazketa, eta, partez, hiztegi kontua da, soil-soilik.
4. *Sū Azia* zuberotar batasunak arazo horren inguruan bilkura batzuen antolatzeke xedea agertu berria du, zuberotar idazleak, irakasleak eta zenbait euskalari ere deiturik. Agian, horri esker oraingo batasun ezari bururapena emanen zaio sobera luzatu gabe.
5. Adibide bat baizik ez emateko, nekez, zuberotar jendeari, hiru mendetako tradizioa bat-batean hautsirik, /ehi/ esaten dena «eri» idatzaraziko zaio *zubereraz* eta /ütziak/ ahoskatzen dena «itsüak».

ZUZENKETA

Jakin-en 74. zenbakian, Beñat Oyharçabalek *Oihenart eta euskal letrak* izenburupean egin idazlanean, testuaren ulermenaren tratatzen zuten zenbait errakuntza gertatuziren, hemen zuzentzen direnak:

- 12. orrialdean, 16. lerroan: *hetsi* irakur bedi, *etsi*-ren orde;
- 18. orrialdean, 23. lerroan: *arau bertsoen arabera* irakur bedi (esan nahi baitu *guti gora-behera ber arauen araber*) eta ez *arau-bertsoen arabera*;
- 30. orrialdean, 16. lerroan: *jada hetsia zela* irakur bedi, eta ez *jada etsia zela*.